

**DESPRE CONȚINUTUL ȘI SEMNIFICAȚIA
CONVENȚIEI ROMÂNNO-RUSE
DIN 4/16 APRILIE 1877**

de MIRCEA DUMITRIU

Convenția încheiată între România și Rusia la 4/16 aprilie 1877 a avut un rol bine definit în orientarea politicii externe a guvernului țării noastre înainte de proclamarea independenței absolute a României în ziua de 9/21 mai 1877.

Mihail Kogălniceanu a exprimat clar natura actului de la 4 aprilie 1877. El scria în telegrama circulară din 17/29 aprilie 1877 adresată agenților diplomatici ai României în străinătate: „Aceste convenții * nu au nici un alt caracter politic decât acela de a ne garanta, pe durata războiului, statu-quo-ul nostru politic actual. Nu este vorba nici de independență față de Turcia, nici la rezilierea vreunei legături actuale cu această putere; nici de o cooperare a armatei române cu armatele ruse; nici de o alianță împotriva Turciei“¹.

Premisele înțelegerii româno-ruse din 4 aprilie 1877 au fost stabilite încă de la sfârșitul lunii septembrie 1876 la Livadia, unde delegația română condusă de Ion C. Brătianu a participat la tratative cu cancelarul rus, prințul Alexandr Gorceakov, ministrul de Război Dmitri Miliutin, contele Nicolai Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Constantinopol.

Delegația a fost primită de țarul Alexandru al II-lea. La plecarea din Livadia, cancelarul Gorceakov s-a adresat lui I. C. Brătianu: „De va fi război o să ne înțelegem. România nu va avea de aici decât de câștigat“, iar primul ministru român i-a răspuns că „Înțelegerea e cu totul în interesul ambelor state; eu sînt gata oricînd să discut afacerea de aproape“².

La 1 octombrie, Ion C. Brătianu l-a informat pe domnitorul Carol I despre intenția Rusiei de a încheia cu România o convenție militară, deoarece trupele ruse nu puteau ajunge decât prin România pe locul viitorului teatru de război — adică teritoriul bulgar. Totodată, I. C. Brătianu a exprimat punctul de vedere referitor la necesitatea ca înțelegerea româno-rusă să fie lămurită foarte bine, iar România să primească garanțiile corespunzătoare din partea viitorului partener³.

Ședința Consiliului de Miniștri din 4 aprilie 1877 l-a autorizat pe Mihail Kogălniceanu să-i ceară lui Carol I consimțămîntul de a încheia și a subscrie instrumentele convențiilor repective, urmînd ca acestea să fie supuse aprobării corpurilor legiuitoare în

* Documentele, în număr de două sînt: Convenția româno-rusă, semnată la 4/16 aprilie 1877 și Convenția specială anexată la convenția propriuzisă, relativă la trecerea trupelor ruse pe teritoriul țării noastre și raporturile lor cu autoritățile locale.

¹ „Magazin istoric“, an. XI, nr. 4 (121), aprilie 1877, p. 14. Ministrul Afacerilor Străine către agenții diplomatici ai României în străinătate, nr. 69, telegramă circulară, București, 17/29 aprilie 1877.

² General-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, colonel Gheorghe Stoean, Cronică participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878, Edit. Militară, București, 1977, p. 24.

³ *Ibidem*, p. 25.

conformitate cu articolele 93 și 123 din constituția țării⁴. În aceeași zi Kogălniceanu solicita lui Carol I „depline puteri pentru a putea în calitate de plenipotențiar al Măriei Voastre a încheia și a subscrie convențiunile în număr de două menite de a regula condițiunile trecerii eventuale a armatelor rusciane pe teritoriul României”⁵.

Expunerea de motive făcută de Mihail Kogălniceanu la convențiile încheiate cu Rusia exprima într-o manieră logică rațiunile pe care evenimentele, în contextul politicii europene, și îndeosebi ținându-se seama de atitudinea Porții, determinau statul român să adopte măsurile cele mai potrivite pentru stabilirea conduitei sale externe: „După ce în prevederea unui iminent rezel între Imperiul rus și între Imperiul otoman, toate cererile ce am făcut, toate stăruințele ce am pus pe lingă marile puteri pentru a se recunoaște și a se pune sub scutul Europei neutralitatea teritoriului român (subliniat în text)”, toate acestea au rămas zădărnice, după ce ne-am convins că trecerea armatelor ruse prin țara noastră era imperios cerută și hotărâtă, guvernul a fost nevoit de a nu se mai preocupa decât de interesul nostru de conservare, decât a ne sforța să facem a se recunoaște statul român, a ne menține drepturile și instituțiunile noastre politice, a se păstra și garanta integritatea hotarelor României”⁶. În continuarea Expunerii de motive se evidențiază caracterul convențiilor: „Precum rezultă din cuprinderea lor, aceste convențiuni n-au alt caracter politic decât de a face a ni se respecta și în timpul războiului individualitatea noastră politică precum ea este garantată prin tratatul de la Paris, adică statu-quo al hotarelor, drepturilor și instituțiunilor noastre. Nici o schimbare nu se face în condițiunile noastre de existență ca națiune. Nu ni se impune chiar prefacerea sau ruperea a nici uneia din legăturile noastre internaționale, și încă mai puțin ni se reclamă cooperatiunea armatei noastre, a cărei misiune nu este de a ataca pe nimeni, ci numai de a apăra, în marginile posibilului, fruntariile noastre. Astfel, singurul și unicul scop al acestor convențiuni este de a păstra ce avem”⁷. Se subliniază însemnătatea raporturilor dintre autoritățile militare și armatele rusești, pe de o parte, și autoritățile și populația din România pe de altă parte, raporturi care urmau să fie întemeiate pe baza colaborării și înțelegerii reciproce, care să nu dăuneze intereselor economice și politice ale statului român, al cărui teritoriu servea pentru trecerea trupelor rusești spre Dunăre și dincolo de fluviu, în Bulgaria: „...convențiunile privesc mai cu deosebire de a regula relațiunile autorităților și populațiunilor noastre cu autoritățile militare și cu armatele ruse în timpul trecerii lor pe teritoriul nostru și de a face această trecere cât se poate mai puțin însărcinatoare pentru țară. Toate trebuințele armatei, este bineînțeles și convenit, au să se facă prin împreună înțelegere și cu o deplină plată și despăgubire și este anume stipulat ca, capitala României nu va fi ocupată de trupe ruse”⁸. Grija pentru păstrarea securității fruntariilor țării și evitarea mutării acțiunilor militare pe teritoriul României era susținută în expunerea de motive prin incompatibilitatea unei posibile înțelegeri cu Poarta, întrucât „...o convențiune încheiată cu guvernul otoman în aceleași condițiuni în care s-au încheiat convențiunile cu guvernul imperial al Rusiei ar fi însemnat nu înlesnirile acordate unei armate pentru simpla trecere a sa pe teritoriul nostru, spre a găsi pe inamicul său în afară de fruntariile noastre, ci ar fi însemnat însuși transportarea teatrului războiului în România și făcută aceasta cu însuși consimțământul nostru”⁹. În încheierea expunerii sale

⁴ Ministerul Afacerilor Externe, dosar 8. *Convențiuni politice. Convențiunea încheiată cu Rusia pentru trecerea oștilor sale prin România în anii 1877—1878 și pentru stingerea pretențiunilor de rezel, fila 3r. În continuare se va cita *Convențiunea încheiată cu Rusia*.*

⁵ *Ibidem*, fila 4r.

⁶ Sublinierile pe textul documentului original sînt făcute de Mihail Kogălniceanu. Le-am menționat pentru a evidenția accentele pe care ministrul de Externe al României le-a avut în vedere cînd a citit textul Expunerii de motive.

⁷ *Ibidem*, fila 18r. Vezi și Mihail Kogălniceanu, *Documente diplomatice*, Edit. Politică, București, 1972, p. 141—142. Documentul 69: Expunere de motive făcută de Mihail Kogălniceanu la convențiile încheiate cu Rusia.

⁸ *Convențiunea încheiată cu Rusia*, fila 18r.

⁹ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, fila 18v.

M. Kogălniceanu își exprima speranța că Senatul și Camera Deputaților vor aproba convențiile în spiritul prevederilor constituționale ale statului român. Proiectul de mesaj a fost înaintat de M. Kogălniceanu lui Carol I la 15 aprilie 1877¹⁰.

Partidele și grupările politice au adoptat diferite poziții în cadrul discuțiilor prilejuite în Corpurile legiuitoare asupra proiectelor de lege pentru ratificarea convenției româno-ruse. La 16/28 aprilie 1877 în ședința Adunării Deputaților, Nicolae Ionescu, conducătorul fracțiunii liberale și independent, secundat de liberalii moderați N. Blaremberg și G. Danielopol s-au pronunțat împotriva Convenției. George Mărzescu, I. C. Brătianu și, bineînțeles, Mihail Kogălniceanu au luat cuvântul în favoarea proiectului de lege care a fost aprobat de 79 deputați și respins de 25¹¹, căpătînd astfel valoarea de lege cu următorul articol unic : „Convențiunile încheiate între România și Rusia în vederea trecerii armatei ruse prin România sînt aprobate. Această lege împreună cu convențiunile anexate la dînsa s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 16 aprilie 1877 și s-a adoptat cu majoritatea de șaptezeci și nouă de voturi contra a douăzeci și cinci. Președinte C. A. Rosetti“. În ședința din 17 aprilie Senatul a votat legea împreună cu anexele sale printr-o adeziune majoritară de 40 de voturi contra 10.

Analiza conținutului celor 4 articole ale convenției subliniază însemnătatea ei pentru statul nostru, care deși nu era independent semna în condiții de perfectă egalitate cu Rusia un document ce deschidea posibilitatea participării României la războiul anti-otoman. De la început se preciza că „Toate cheltuielile care ar putea fi ocazionale de trebuințele armatei ruse cad naturalmente în sarcina Guvernului Imperial“¹².

Garanțiile politice acordate de Rusia țării noastre erau concretizate în conținutul articolului 2 : „Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, Guvernul Majestății Sale, Imperatorul tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României“¹³.

Convenția din 4/16 aprilie 1877 a fost semnală din partea Rusiei de baronul Dimitrie Stuart¹⁴, iar pentru România de către Mihail Kogălniceanu, ministrul Afacerilor Străine.

Se specifica în articolul III că problemele de detaliu în legătură cu trecerea trupelor rusești și raporturile lor cu autoritățile române vor fi consemnate într-o convenție specială. Aceasta cuprindea 26 de articole care priveau : „învoielile relative la trecerea trupelor imperiale ruse, precum și raporturile lor cu autoritățile locale“¹⁵. Facilitățile pe care guvernul român le crea armatelor rusești în domeniul folosirii mijloacelor de transport feroviare¹⁶, fluviale, a poștelor și telecomunicațiilor, precum și punerea resurselor materiale din țară prin aprovizionări, furaje etc., la dispoziția acestor trupe erau prevăzute în primul articol al convenției speciale¹⁷. Articolul II avea următorul conținut : „Relațiunile autorităților militare ruse cu autoritățile locale se vor face prin mijlocirea comisarilor speciali români numiți spre acest sfîrșit. Un comisar general român va fi delegat pe

¹⁰ Ibidem, fila 13r. În cuprinsul scrisorii înaintate de Mihail Kogălniceanu lui Carol I, la 15 aprilie 1877, se arăta despre proiectul de mesaj că se referă : „...pentru înaintare la aprobarea Adunării Deputaților a Convențiunilor ce am încheiat cu Plenipotențiarul Majestății sale împăratul tuturor Rusiilor, în vederea trecerii armatei ruse prin teritoriul României“.

¹¹ Convențiunea încheiată cu Rusia, fila 44r.

¹² Ibidem, fila 45r.

¹³ Ibidem.

¹⁴ La 24 ianuarie 1876 împăratul Alexandru al II-lea îl desemna pe baronul Dimitrie Stuart plenipotențiar al său în vederea semnării Convenției.

¹⁵ Mihail Kogălniceanu, op. cit., p. 145.

¹⁶ Articolul VI prevedea la început că „Guvernul român pune la dispozițiunea armatei ruse toate liniile ferate ale țării...“.

¹⁷ Convențiunea încheiată cu Rusia, fila 46r.

lingă comandantul cap al trupelor ruse pentru toată durata trecerii lor prin România“¹⁸. Se preciza deci că reprezentanții oficiali ai guvernului român erau împuterniciți să trateze cu conducătorii militari ai armatei ruse în toate problemele care decurgeau din conținutul convenției. Un număr de 11 articole (VII—XVII) priveau modalitățile de transport a materialelor și trupelor rusești pe teritoriul României.

Conținutul articolului XVII al convenției speciale deriva din obligațiile asumate de guvernul rus în articolul III al convenției generale în ceea ce privește respectarea drepturilor politice ale statului român, a menținerii și integrității teritoriale a țării noastre : „Se va stabili la spatele armatei ruse o linie și puncte de etape, exceptându-se orașul București, unde nu vor fi trupe ruse. Este bineînțeles că trupele nu se vor opri decât acolo unde vor fi silite de trebuințele odihnei sau de obstacolele independente de voința lor și numai pentru timpul strict necesar spre acest sfârșit“¹⁹. La 21 aprilie 1877 Carol I l-a autorizat pe Mihail Kogălniceanu să ratifice cele două convenții încheiate la 4/16 aprilie²⁰, iar la 7 mai 1877 agentul diplomatic și consulul general al Rusiei, Dimitrie Stuart, i-a făcut cunoscut ministrului nostru de Externe următoarea comunicare : „Cancelarul Imperiului a ratificat cele două convenții referitoare la trecerea trupelor rusești prin România“²¹.

Guvernul român, animat de dorința unei bune organizări a activităților ce decurgeau din conținutul convenției, a adresat încă de la 19 aprilie prin Ministerul Afacerilor Străine adrese cu conținut similar următoarelor ministere : Interne, Justiție, Culte, Război, Lucrări publice²². După ce se subliniau responsabilitățile care reveneau fiecărui minister în legătură cu trecerea armatelor rusești pe teritoriul țării noastre, urmau câteva recomandări privind importanța ținerii unei evidențe exacte a tuturor cheltuielilor făcute de ministerele în cauză, precum și înregistrarea daunelor survenite în urma acestei treceri. Ministerele erau obligate să întocmească dosare speciale cu actele justificative legate de cheltuielile ocazionate în urma deplasării armatei rusești prin țară²³.

Aplicarea convenției nu a fost scutită de unele greutăți aparținând domeniului aprovizionării armatei ruse cu alimente pentru trupă și cu furajele necesare hranei animalelor. Au existat și neajunsuri legate de achitarea obligațiilor ce reveneau comandamentului trupelor rusești, în spiritul convenției încheiate. Intr-o scrisoare²⁴ adresată lui Mihail Kogălniceanu, Alexandru Plagino, comisarul general al României pe lângă Comandamentul armatelor ruse, solicita autorităților românești — invocând articolele 18 și 20 — să sprijine aprovizionarea trupelor rusești. Concursul comisarilor în timpul acestor operațiuni de aprovizionare era cerut „mai ales pentru trupele în mișcare, acesta fiind singurul mijloc de a se înlătura numeroasele neajunsuri la care au dat naștere trecerea oștilor și poprirea lor prin localitățile... încă neavizate la timp pentru sosirea lor“²⁵. Se mai prevedea că obligația plății chiriei de către trupe pentru „încăperile necesare spitalelor, cancelariilor, muzicilor și altele de asemenea natură“ trebuia făcută în spiritul Legii din 27 martie 1872. În virtutea prevederilor articolelor 2, 3, 4 și 5 din convenția specială „...aprovizionările de tot felul, pentru care se cere concursul comisarilor, trebuie făcute după ce mai întâi se va conveni asupra prețurilor acestor aprovizionări“²⁶. În rezoluția sa pe scrisoarea lui Plagino, Kogălniceanu preciza, referindu-se la transpor-

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, fila 47 r.

²⁰ Ibidem, fila 90r.

²¹ Ibidem, fila 90r. Alexandru II l-a autorizat la 23 aprilie 1877 pe Gorceakov, ministrul de Externe al Rusiei, să semneze Convenția româno-rusă.

²² Ibidem, fila 113r. Adresele sînt numerotate de la 4 218 la 4 223.

²³ Ibidem, fila 113r.

²⁴ Ibidem, fila 164r. Scrisoarea a fost expediată din Ploiești la 13 mai 1877, cu nr. 38, a fost primită și înregistrată cu nr. 5762 la 18 mai 1877 la Ministerul de Externe.

²⁵ Ibidem, fila 164r.

²⁶ Ibidem, fila 166r.

turile cărăușilor români efectuate pentru trebuințele armatei ruse, precum și pentru diferite rechiziții de la persoane particulare, că acestea „...nu pot fi plătite decât imediat și în monedă sunătoare”²⁷. Existau și dificultăți legate de lipsa de informare a comandanților unor corpuri de armată ruse de către guvernul țarist în legătură cu semnarea convenției româno-ruse din 4/16 aprilie 1877, cu cunoașterea prevederilor acesteia. Semnând lui Mihail Kogălniceanu că locotenent-generalul Radețki, comandantul Corpului 8 al armatei imperiale, nu luase cunoștință de conținutul convenției, comisarul român Mărzescu menționa într-o scrisoare expedită din Jilava la 23 mai 1877 că: „Un text de pe această convențiune nici i-a fost comunicat pînă în prezent de Guvernul imperial”²⁸ și încheia cu propunerea: „Spre a face să înceteze orice confuziune și a preveni orice neînțelegere ulterioară provenită din această scăpare din vedere îmi iau libertatea de a vă ruga Domnule Ministru să binevoiți a stărui ca Guvernul Imperial să comunice tuturor șefilor de corpuri convențiunea încheiată între ambele state, explicîndu-le că ea este o lege care obligă deopotrivă statul român ca și pe guvernul Imperial”²⁹ (subl. ns.). Tot Mărzescu, într-un raport confidențial înaintat lui Kogălniceanu, la 4 iunie 1877, din Jilava, propunea superiorului său — în vederea remedierii unor diferende existente sau care puteau apare între armatele ruse și populația din diferite districte — să fie desemnați delegați speciali ruși care în colaborare cu autoritățile românești să procedeze la cercetări în cazul cînd anumite situații necesitau o intervenție comună. Propunerea ca fiecare comisar român să aibă competențe teritoriale și nu itinerante pe lângă armata rusă în timpul deplasării acesteia prin țară era pe deplin justificată, deoarece se asigura o autoritate locală românească permanentă legată de un anumit teritoriu. Se motiva oportunitatea unei astfel de măsuri pentru faptul că: „...atît corpurile imperiale, cît și locuitorii români vor ști că au, după districtele în care se vor găsi, o autoritate constantă, cu o rezidență fixă, care servește de Reprezentant al Guvernului român pe lângă armatele împărătești”³⁰.

La 4 ani după terminarea războiului, prin Convenția încheiată la 21 aprilie 1882, între cele două guverne, român și rus, s-a procedat la „stîngerea pretențiunilor reciproce provenind din resbelul de la 1877—1878”³¹. Convenția a fost semnată la Petersburg de Nicolae Krețulescu, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României pe lângă Curtea Imperială a Rusiei, iar din partea Imperiului țarist de către N. Giers, secretar de stat și ministrul Afacerilor Străine.

În partea introductivă se sublinia că în urma examinării conturilor și pretențiilor celor două guverne, provenind din războiul din 1877—1878, era necesar să se pună în mod echitabil sfîrșit „...tuturor conturilor și pretențiilor care există între cele două guverne...”³². Pentru aceste motive — se preciza de către semnatari — prin următoarele articole trebuia să se realizeze o compensare generală și reciprocă a chestiunilor litigioase în vederea lichidării lor: *Articolul 1.* Toate conturile și pretențiunile care existau între cele două guverne, menționate sau nementionate mai sus, și provenind din resbelul de la 1877—1878, sînt și rămîn pentru totdeauna stinse. *Articolul 2.* Cele două guverne renunță pentru totdeauna de a mai reveni asupra acestor conturi și pretențiuni și de a le invoca din nou sub orice formă ar fi. *Articolul 3.* Stipulațiunile... vor avea putere obligatorie îndată ce vor fi semnate de delegați în regulă și special autorizați de guvernele lor respective³³.

²⁷ *Ibidem*, fila 164r.

²⁸ *Ibidem*, fila 207r.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, fila 226r.

³¹ *Ibidem*, fila 457r. Convenția a fost publicată în „Monitorul oficial al României” din 11/23 ianuarie 1883.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, filele 457r și 458r.

Sub președinția generalului Dimitrie Lecca, Adunarea Deputaților a votat Convenția și Legea referitoare la aceasta în ședința din 22 decembrie 1882. Ele au fost adoptate cu o majoritate de 72 voturi, contra 3. În ziua următoare, la 23 decembrie, Senatul a adoptat sub președinția lui Dimitrie Ghica cu o majoritate aproape unanimă (29 voturi pentru, 1 vot contra) cele două documente.

În concluzie, rezultă că documentul încheiat la 4/16 aprilie 1877 la București între cele două state a reprezentat un succes diplomatic românesc, pentru că, prin semnarea convenției, Rusia a recunoscut țării noastre un atribut esențial al independenței unui stat — încheierea de tratate internaționale pe baze paritare.

SUR LE CONTENU ET LA SIGNIFICATION DE LA CONVENTION ROUMAINE-RUSSE DU 4/16 AVRIL 1877

R é s u m é

Les gouvernements roumain et russe signaient en conditions de parfaite égalité — par la Convention du 4/16 avril 1877 qui réunissait 4 articles — un document qui prévoyait de permettre le passage de l'armée russe par la Roumaine vers l'Empire Ottoman et qui garantissait en même temps, le respect de l'intégrité territoriale de notre pays par l'État voisin.

Une convention spéciale y était ajoutée, comprenant 26 articles, relatives aux rapports entre les troupes russes et les autorités roumaines..